

německého měšťáka, abychom názorně ukázali malichernost, lokální omezenost celého toho mladohegelovského hnutí, abychom zejména vystihli tragikomický kontrast mezi skutečnými výkony těchto hrdinů a iluzemi o těchto výkonech, je třeba podívat se jednou na celý ten povyk ze stanoviska, které leží mimo Německo.

1. *Ideologie vůbec, zejména německá filozofie*

A.

Předpoklady, s nimiž začínáme, nejsou libovolné, nejsou to dogmata, jsou to skutečné předpoklady, od nichž se dá abstrahovat jen ve fantazii. Jsou to skutečná individua, jejich činnost a materiální podmínky jejich života, které tu byly už před nimi, i ty, které tato individua vytvořila svou vlastní činností. Tyto předpoklady se tedy dají konstatovat ryze empiricky.

Prvním předpokladem veškerých dějin lidstva je ovšem existence živých lidských individuí. Předně je tedy třeba zjistit, jak jsou tato individua tělesně uzpůsobena a jaký je jejich vztah k ostatní přírodě, který je tím dán. Nemůžeme se tu samozřejmě zabývat ani fyzickými vlastnostmi lidí samých, ani přírodními podmínkami, které člověk nachází už hotové, geologickými, orohydrografickými, klimatickými a jinými poměry. Veškerý dějepis musí vycházet z těchto přirozených základů a z toho, jak je lidé svou činností v průběhu dějin modifikovali.

Rozdíl mezi lidmi a zvířaty je možno vidět ve vědomí, v náboženství, ve spoustě jiných věcí. Lidé se sami začínají odlišovat od zvířat, jakmile začínají *vyrábět* prostředky k svému životu, a tento krok je podmíněn jejich tělesnou stavbou. Tím, že lidé produkují prostředky k svému životu, produkují nepřímou i svůj materiální život.

Způsob, jímž lidé vyrábějí prostředky k svému životu, závisí především na tom, jaké jsou samy životní prostředky, které tu byly před nimi a které musí reprodukovat. Na tento způsob výroby nelze pohlížet jen z té stránky, že je reprodukce

fyzické existence individuí. Je to spíše již určitý druh činnosti těchto individuí, určitý druh projevu jejich života, určitý *způsob* jejich života. Jak individua projevují svůj život, taková jsou. To, čím jsou, spadá tedy vjedno s jejich výrobou, a to jak s tím, *co* vyrábějí, tak také s tím, *jak* vyrábějí. Čím individua tedy jsou, to závisí na materiálních podmínkách jejich výroby.

Tato výroba začíná teprve s *rozmnožením obyvatelstva*. Jejím předpokladem je zase vzájemný *styk* mezi individui. Forma tohoto styku je opět podmíněna výrobou.

Vzájemné vztahy různých národů závisí na tom, jak dalece každý z nich rozvinul své výrobní síly, dělbu práce a vnitřní styky. Tato teze se všeobecně uznává. Ale nejen vztah jednoho národa k národům jiným, nýbrž i celá vnitřní struktura tohoto národa samého závisí na stupni rozvoje jeho výroby a jeho vnitřních a vnějších styků. Nakolik jsou rozvinuty výrobní síly národa, ukazuje nejnázorněji stupeň, jakého dosáhl vývoj dělby práce. Každá nová výrobní síla, pokud to není jen kvantitativní rozšíření již dříve známých výrobních sil (např. obdělávání pozemků), vede k dalšímu rozvoji dělby práce.

Dělba práce uvnitř národa způsobuje především, že se práce průmyslová a obchodní odděluje od práce zemědělské, a tím i *město* od *venkova*, a tak vzniká protiklad mezi jejich zájmy. Další vývoj dělby práce vede k oddělení práce obchodní od práce průmyslové. Zároveň se dělba práce uvnitř těchto různých odvětví vyvíjí mezi individui, která se společně zabývají určitou prací, opět různé skupiny. Vzájemné postavení těchto jednotlivých skupin je podmíněno způsobem, jak se provozuje zemědělská, průmyslová a obchodní práce (patriarchalismus, otroctví, stavy, třídy). Tytéž poměry se projevují při rozvinutějším styku ve vzájemných vztazích mezi různými národy.

Různé stupně vývoje dělby práce jsou zároveň různými formami vlastnictví; tj. stupeň dělby práce určuje pokaždé i vzájemné vztahy individuí, pokud jde o materiál, nástroj a produkt práce.

První formou vlastnictví je vlastnictví kmenové.⁷¹ Odpovídá

německého měšťáka, abychom názorně ukázali malichernost, lokální omezenost celého toho mladohegelovského hnutí, abychom zejména vystihli tragikomický kontrast mezi skutečnými výkony těchto hrdinů a iluzemi o těchto výkonech, je třeba podívat se jednou na celý ten povyk ze stanoviska, které leží mimo Německo.

1. *Ideologie vůbec, zejména německá filozofie*

A.

Předpoklady, s nimiž začínáme, nejsou libovolné, nejsou to dogmata, jsou to skutečné předpoklady, od nichž se dá abstrahovat jen ve fantazii. Jsou to skutečná individua, jejich činnost a materiální podmínky jejich života, které tu byly už před nimi, i ty, které tato individua vytvořila svou vlastní činností. Tyto předpoklady se tedy dají konstatovat ryze empiricky.

Prvním předpokladem veškerých dějin lidstva je ovšem existence živých lidských individuí. Předně je tedy třeba zjistit, jak jsou tato individua tělesně uzpůsobena a jaký je jejich vztah k ostatní přírodě, který je tím dán. Nemůžeme se tu samozřejmě zabývat ani fyzickými vlastnostmi lidí samých, ani přírodními podmínkami, které člověk nachází už hotové, geologickými, orohydrografickými, klimatickými a jinými poměry. Veškerý dějepis musí vycházet z těchto přirozených základů a z toho, jak je lidé svou činností v průběhu dějin modifikovali.

Rozdíl mezi lidmi a zvířaty je možno vidět ve vědomí, v náboženství, ve spoustě jiných věcí. Lidé se sami začínají odlišovat od zvířat, jakmile začínají *vyrábět* prostředky k svému životu, a tento krok je podmíněn jejich tělesnou stavbou. Tím, že lidé produkují prostředky k svému životu, produkují nepřímou i svůj materiální život.

Způsob, jímž lidé vyrábějí prostředky k svému životu, závisí především na tom, jaké jsou samy životní prostředky, které tu byly před nimi a které musí reprodukovat. Na tento způsob výroby nelze pohlížet jen z té stránky, že je reprodukce

fyzické existence individuí. Je to spíše již určitý druh činnosti těchto individuí, určitý druh projevu jejich života, určitý *způsob* jejich života. Jak individua projevují svůj život, taková jsou. To, čím jsou, spadá tedy vjedno s jejich výrobou, a to jak s tím, *co* vyrábějí, tak také s tím, *jak* vyrábějí. Čím individua tedy jsou, to závisí na materiálních podmínkách jejich výroby.

Tato výroba začíná teprve s *rozmnnožením obyvatelstva*. Jejím předpokladem je zase vzájemný *styk* mezi individui. Forma tohoto styku je opět podmíněna výrobou.

Vzájemné vztahy různých národů závisí na tom, jak dalece každý z nich rozvinul své výrobní síly, dělbu práce a vnitřní styky. Tato teze se všeobecně uznává. Ale nejen vztah jednoho národa k národům jiným, nýbrž i celá vnitřní struktura tohoto národa samého závisí na stupni rozvoje jeho výroby a jeho vnitřních a vnějších styků. Nakolik jsou rozvinuty výrobní síly národa, ukazuje nejnázorněji stupeň, jakého dosáhl vývoj dělby práce. Každá nová výrobní síla, pokud to není jen kvantitativní rozšíření již dříve známých výrobních sil (např. obdělávání pozemků), vede k dalšímu rozvoji dělby práce.

Dělba práce uvnitř národa způsobuje především, že se práce průmyslová a obchodní odděluje od práce zemědělské, a tím i *město* od *venkova*, a tak vzniká protiklad mezi jejich zájmy. Další vývoj dělby práce vede k oddělení práce obchodní od práce průmyslové. Zároveň se dělba práce uvnitř těchto různých odvětví vyvíjí mezi individui, která se společně zabývají určitou prací, opět různé skupiny. Vzájemné postavení těchto jednotlivých skupin je podmíněno způsobem, jak se provozuje zemědělská, průmyslová a obchodní práce (patriarchalismus, otroctví, stavy, třídy). Tytéž poměry se projevují při rozvinutějším styku ve vzájemných vztazích mezi různými národy.

Různé stupně vývoje dělby práce jsou zároveň různými formami vlastnictví; tj. stupeň dělby práce určuje pokaždé i vzájemné vztahy individuí, pokud jde o materiál, nástroj a produkt práce.

První formou vlastnictví je vlastnictví kmenové.⁷¹ Odpovídá

nerozvinutému stupni výroby, na němž se lidé živí lovem a rybolovem, chovem dobytka nebo nejvýš zemědělstvím. To ovšem předpokládá velké množství neobdělané půdy. Dělná práce je na tomto stupni ještě velmi málo vyvinuta a omezuje se na další rozšiřování samorostlé dělné práce, dané v rodině. Proto se společenské členění omezuje na rozšiřování rodiny: patriarchální náčelníci kmene, pod nimi příslušníci kmene, nakonec otroci. Otroctví, skryté v rodině, se vyvíjí teprve pozvolna s růstem obyvatelstva a potřeb a s rozšiřováním vnějších styků, a to jak války, tak výměnného obchodu.

Druhou formou je antické obecní a státní vlastnictví, které vzniká zejména spojením několika kmenů — smlouvou nebo dobytím — v *město*; přitom otroctví nadále trvá. Vedle obecního vlastnictví se vyvíjí už i movité a později i nemovité soukromé vlastnictví, ale jako mimořádná forma podřízená obecnímu vlastnictví. Státní občané mají moc nad svými pracujícími otroky jen ve své pospolitosti a už proto jsou vázáni na formu obecního vlastnictví. Je to společné soukromé vlastnictví aktivních státních občanů, kteří jsou vůči otrokům nuceni setrvat v této přirozeně vzniklé formě sdružení. Proto celá struktura společnosti na tomto základě a s ní i moc lidu upadají tou měrou, jak se vyvíjí zejména nemovité soukromé vlastnictví. Dělná práce je už rozvinutější. Setkáváme se už s protikladem mezi městem a venkovem, později s protikladem mezi státy, které reprezentují zájmy měst, a státy, které reprezentují zájmy venkova, a uvnitř měst samých zase s protikladem mezi průmyslem a námořním obchodem. Třídní vztah mezi občany a otroky je už plně vyvinut. S rozvojem soukromého vlastnictví tu poprvé vznikají tytéž vztahy, které znovu nacházíme u moderního soukromého vlastnictví, jenže v širším měřítku. Na jedné straně koncentrace soukromého vlastnictví, která v Římě začala velmi brzy (dokazuje to Liciniův zákon o půdě)⁷² a od občanských válek a zejména za císařů velmi rychle postupovala; na druhé straně s tím související přeměna plebejských drobných rolníků v proletariát, jemuž polovičaté postavení mezi majetnými občany a otroky znemožnilo samostatný vývoj.

Třetí formou je feudální čili stavovské vlastnictví. Pro starověk bylo východiskem *město* a jeho malé území, kdežto ve

středověku to byl *venkov*. Tato změna východiska byla podmíněna tím, že tu bylo obyvatelstvo rozptýleno po velkých, řídko obydlených územích, a ani příchod dobyvatelů nevedl k většímu přírůstku. Na rozdíl od Řecka a Říma začíná tedy feudální vývoj na mnohem rozlehlejší území, připraveném římskými výboji a rozšířením zemědělství, které s nimi bylo zpočátku spojeno. V posledních staletích upadající římské říše a při jejím dobytí barbary byla zničena spousta výrobních sil; zemědělství upadalo, průmysl chátral pro nedostatek odbytu, obchod zkomíral nebo byl násilně narušován, venkovského i městského obyvatelstva ubývalo. Z těchto převzatých poměrů a jimi podmíněného způsobu organizace výbojů se pod vlivem vojenské organizace Germánů vyvinulo feudální vlastnictví. Je založeno, stejně jako vlastnictví kmenové a obecní, opět na pospolitosti, proti níž však jako bezprostředně vyrábějící třída nestojí otroci, jako v antické pospolitosti, nýbrž nevolní drobní rolníci. Zároveň s plným rozvojem feudalismu přistupuje k tomu i protiklad k městům. Hierarchická struktura pozemkové držby a s tím související ozbrojené družiny dávaly šlechtě moc nad nevolníky. Tato feudální struktura byla, stejně jako antické obecní vlastnictví, sdružením proti ovládané vyrábějící třídě; jen forma sdružení a vztah k bezprostředním výrobcům byly rozdílné, protože tu byly rozdílné výrobní podmínky.

Této feudální struktuře pozemkové držby odpovídalo ve *městech* korporativní vlastnictví, feudální organizace řemesla. Vlastnictví tu záleželo hlavně v práci každého jednotlivce. Nutnost sdružení, proti sdružené loupeživé šlechtě, potřeba společných tržnic v době, kdy průmyslník byl zároveň obchodníkem, vzrůstající konkurence uprchlých nevolníků, kteří se hrnuli do vzkvétajících měst, feudální struktura celé země, to vše vedlo ke vzniku *cechů*; ponenáhlu našetřené malé kapitály jednotlivých řemeslníků a jejich stabilní počet při vzrůstajícím počtu obyvatelstva vedly ke vzniku tovaryšského a učednického poměru, který vytvořil ve městech podobnou hierarchii jako na venkově.

Za feudalismu záleželo tedy hlavní vlastnictví jednak ve vlastnictví pozemkovém, pevně spjatém s nevolnickou prací, jednak ve vlastní práci s malým kapitálem, který ovládal

práci tovaryšů. Struktura obou těchto forem byla podmíněna omezenými výrobními poměry — nepatrným a primitivním obděláváním půdy a řemeslnou výrobou. Dělbá práce byla za rozkvětu feudalismu nepatrná. V každé zemi byl protiklad mezi městem a venkovem; stavovská struktura byla ovšem velmi ostře vyhraněna, ale kromě dělení na knížata, šlechtu, duchovenstvo a rolníky na venkově a na mistry, tovaryše, učně a brzy i na nádenickou chátru ve městech nedocházelo k žádné významné dělbě. V zemědělství ji ztěžovalo obdělávání půdy na parcelách, vedle něhož vyrůstal domácký průmysl rolníků samých, v průmyslu nebyla práce v jednotlivých řemeslech rozdělena vůbec, mezi řemesly jen velmi málo. Dělbá mezi průmyslem a obchodem byla ve starších městech už dříve, v novějších se vyvinula až později, když města mezi sebou navázala spojení.

Pozemková šlechta i města potřebovaly, aby se větší země spojily ve feudální království. Proto stál v čele organizace vládnoucí třídy, šlechty, všude monarcha.

Skutečnost je tedy taková: určitá individua, která jsou určitým způsobem produktivně činná, vstupují do těchto určitých společenských a politických vztahů. Empirické pozorování musí v každém jednotlivém případě empiricky a bez jakékoli mystifikace a spekulace prokázat souvislost této společenské a politické struktury s výrobou. Společenská struktura a stát vznikají neustále z životního procesu určitých individuí; ale ne takových individuí, jak se snad jeví ve vlastní nebo cizí představě, nýbrž takových, jaká *skutečně* jsou, tj. jak působí, jak materiálně vyrábějí, tedy jak jsou činná za určitých materiálních a na jejich libovůli nezávislých omezení, předpokladů a podmínek.

Produkce idejí, představ, vědomí se zprvu bezprostředně prolíná s materiální činností a s materiálními styky lidí, je to řeč skutečného života. Tvoření představ, myšlení, duchovní styk lidí se tu ještě jeví jako přímý výron jejich materiálního postoje. Totéž platí o duchovní produkci, jak se zračí v řeči politiky, zákonů, morálky, náboženství, metafyziky atd. určitého národa. Lidé produkují své představy, ideje atd., ale

skuteční, činní lidé, podmíněni určitým vývojem svých výrobních sil a jim odpovídajících styků až po jejich nejrozvinutější formy. Vědomí nemůže být nikdy nic jiného než vědomé bytí, a bytí lidí je jejich skutečný životní proces. Jestliže se v celé ideologii jeví lidé a jejich vztahy jako v camera obscura*, vzhůru nohama, vyplývá tento jev z jejich historického životního procesu, stejně jako převrácení předmětů na sítnici vyplývá z jejich bezprostředně fyzického životního procesu.

V naprostém protikladu k německé filozofii, která sestupuje z nebe na zem, stoupá se tu od země k nebi. Tj. nevychází ani tu z toho, co lidé říkají, co si vymýšlejí, co si představují, ani z řečených, myšlených, vymyšlených, představovaných lidí, aby se odtud došlo k lidem tělesným; vychází se z lidí skutečně činných a z jejich skutečného životního procesu se také vykládá vývoj ideologických reflexí a ozvěn tohoto životního procesu. I mlhavé výtvořiny v mozcích lidí jsou nutné sublimáty jejich materiálního životního procesu, který je možno empiricky zjistit a který je spjat s materiálními předpoklady. Tím ztrácí morálka, náboženství, metafyzika a ostatní ideologie, i jim odpovídající formy vědomí, zdání samostatnosti. Nemají dějiny, nemají vývoj; nýbrž lidé, rozvíjející svou materiální výrobu a své materiální styky, mění s touto svou skutečností i své myšlení a produkty svého myšlení. Vědomí neurčuje život, nýbrž život určuje vědomí. Uvažujeme-li prvním způsobem, vycházíme z vědomí jako z živého individua, uvažujeme-li druhým způsobem, který odpovídá skutečnému životu, vycházíme ze skutečných živých individuí samých a na vědomí pohlížíme jen jako na *jejich* vědomí.

Tento způsob uvažování není bez předpokladů. Vychází ze skutečných předpokladů a ani na okamžik je neopouští. Jeho předpoklady jsou lidé ne v nějaké fantastické uzavřenosti a fixovanosti, nýbrž ve svém skutečném, empiricky názorném procesu vývoje za určitých podmínek. Jakmile je zobrazen tento činný životní proces, přestávají být dějiny snůškou mrtvých faktů jako u empiriků, kteří jsou stále ještě abstraktní, anebo pomyslnou akcí pomyslných subjektů, tak jako u idealistů.

* v temné komoře.